

AGRÁRPROBLÉMÁK

AMAGYAR MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS a második világháborúval ismét olyan konjunktúrális helyzetbe került, mely fejlődési rendellenességeit csak igazolta. Mezőgazdaságunk legjellemzőbb vonása az extenzivitás, ami abban nyilvánul meg, hogy inkább gabonaféléket, kisebb mértékben kapásokat, ipari növényeket csak újabban, a háborús rendeletek hatására, intenzív kultúrára utaló növényeket pedig nem, vagy nagyon ritkán termelünk. Az utolsó békeévek átlagában a szántóföldi terület háromnegyed részén extenzív jellegű növényeket termeltünk, aminek gazdasági és főleg szociális vonatkozásai a magyar életben szinte kezünkkel kitapogathatók. Szegénységünknek ugyanis ez a legfőbb oka. A gabonát termelő nagy- és kisbirtok mai árral számolt brutto bevétele katasztrális holdanként gabonából alig több 300—350 pengőnél s ez még a közvetett értékesítéssel, nevezetesen ipari feldolgozással vagy állatok tartásával, hizlalásával sem emelkedik a kétszeresére. Ne csodálkozzunk tehát, hogy parasztságunk zöme szegényen él s az uradalmakban dolgozó cselédek és részesmunkások, valamint napszamosok életszínvonala szintén alatta marad annak, amit méltán megkövetelhetünk. Az extenzív termelés a múlt örökségként maradt reánk s a második világháború tömegélelmezési problémáit csak, úgy lehetett megoldani, hogy a mezőgazdasági termelés struktúráját változatlanul hagytuk.

Ez a háborús, illetve konjunktúrális igazolás csak ezekre az évekre szól. Nem folytathatjuk a háború végével ott, ahol 1939-ben abbahagytuk, mert különben szegénységünk végzetesen stabilizálódik. A magyarság etnikai bázisát alkotó trianoni országban a népsűrűség elérte négyzetkilométerként a százat, a mezőgazdasági lakosság zsúfoltsága némely tájon, így például a Nyírségben vagy a Mátra—Bükk lejtőitől délre Ceglédig, azután Zalában ijesztő. Mindezek a nyomasztó jelenségek kötelezően írják elő számunkra, hogy már most foglalkozzunk a megoldás lehetőségével és ne akkor kezdjünk tervek készítéséhez, amikor azok végrehajtására kell majd gondolnunk. A magyar mezőgazdaság patriarchális elemei a termelés extenzivitását szabják meg, nem is tudunk eredményesebben gazdálkodni, míg a modern üzemszervezést el nem végezzük. A gazdasági cselédekkel bajlódó, állati energiával termelő, gépektől idegenkedő mezőgazdaság nem áll-

hatja meg a helyét a háború után feltétlenül beköszöntő nagy versenyben. Az első világháború után az alacsony amerikai gabonaárakkal, majd később egy időben a szovjetdömpinggel kellett megküzdenünk s olyan katasztrófálisan eladósodott a magyar birtoktársadalom, hogy csak állami beavatkozással lehetett a teljes pusztulástól megmenteni. A második világháború után, ha nem is mindjárt azonnal, ismét számolhatunk az amerikai versennyel, de még inkább majd a szomszédságunkban kibontakozó második Amerikával, Ukrajnával, mely a gépesítés minden csodájával ontani fogja az olcsó gabonát és a mi emberi-állati energiával termelő, korszerűtlen mezőgazdaságunk még az előbbinél is rosszabb helyzetbe kerülhet.

A nyugateurópai iparvidék, a világ legsűrűbben lakott tája, a gazdasági élet centruma minden bizonnyal hamarosan kiheveri a háborús pusztításokat és megint normálisan teljesítheti feladatát, végezheti funkcióit. Ez a terület idővel egyetlen nagy kertvárossá lehet, amelynek a tövében, itt Kelet-Közép-Európában a legnagyobb örökség lenne kitartani az extenzív termelés mellett. Kenyérrel és részben hússal ellátja majd a két Amerika, Dél-Afrika és Ausztrália, ellenben gyümölcsöt, zöldséget, baromfit, tojást és elsőrendű húsárut csak innét kaphat, a mi vidékünkön és Dél-Európából. A magyar mezőgazdasági termelést ennek megfelelően kell átállítani. Az átállítás problémájában minden rendű és rangú politikus és reformer ma már jóformán teljesen egyetért, ritka az olyan szakember, aki nem érti meg az új helyzeti energiákkal járó követelményeket és feladatokat. A megoldás tekintetében azonban nem tapasztalható ilyen nagy egyetértés. A megoldásnál ugyanis olyan tehertételekkel kell számolni, melyeket a racionális, tisztára a közgazdasági törvényekre támaszkodó gondolkodás vagy üzemszervezés nyugodtan elejthet, kikapcsolhat, de amelyeket a nemzetpolitikai irányelveket valló, a magyarság átfogó érdekeit tekintő megoldásra törekvés nem hagyhat szó nélkül.

Ezzel a háborúval nemcsak a mezőgazdasági termelés került válaszüíra, hanem maga a magyar nép is történelmének legdrámább periódusához érkezett el. Ismételt nagy veszteségeink a történelem folyamán eléggé meggritkították sorainkat, apasztották létszámunkat, nem játszhatunk tehát könnyen az emberanyaggal: minden magyarért, minden magyar életért felelősek vagyunk. Azt pedig minden romantika nélkül, nyugodtan megállapíthatjuk, hogy magyarságunk őrizője a múltban és a jelenben főleg a parasztság volt, tehát az etnikai bázis parasztságára nagyon kell vigyázni, itt olyan változásokat kell eszközölni politikánkban, társadalmi struktúránkban és gazdálkodásunkban, hogy kedvező feltételei legyenek az életnek. Ez az a szempont, amire tekintettel kell lennünk a mezőgazdasági termelés átszervezésénél, az üzemi reformok megvalósításánál.

Rendezni kell a nép és a föld viszonyát minden áldozatok árán, földhöz kell juttatni minden rászoruló és arra érdemes magyar embert, hogy a magyar férfiak erdeje álljon ellent minden viharak, amely ezt a tájat érheti. Nem szabad kicsinyes, egyéni érdekek miatt elébe vágni a nagy rendezésnek és amikor a földbirtokpolitikai kérdéseket megoldottuk, megkezdhetjük az új üzemek szervezését. A mezőgazdasági termelés belső törvényszerűségei és külső adottságai folytán jóval később ismerkedett meg a gépekkel, mint az ipari termelés. Nehezebben is tudták a konstruktőrök a mezőgazdaság igényeinek eleget tenni, mert míg a gyárban a gépek stabilitása a fontos, addig a mezőgazdaságban a legszükségesebb munkaerőgépeknél éppen fordítottan a labilitás, a mozgás az előírt követelmény. Azután meg a külső munkák elvégzése, a terepviszonyok, a termelés folyamatosságát megszakító természeti jelenségek és még sok-sok akadályozó körülmény miatt nehezebben lehetett a mezőgazdasági termelést mechanizálni. Minden

népnél patriarchális agrárformák alakultak ki s azok lebontása még a legracionálisabban gondolkozóknál is nehéz probléma volt. S amikor már megfelelő gépek állottak a mezőgazdasági termelés rendelkezésére, azonnal fölmerült a legakutabb probléma, amelyiket mindezülig tökéletesen még nem sikerült megoldani: az üzemszervezés. Az ipar könnyen megbirkózott ezzel a problémával, a kézműipari műhely gyárrá alakult s a szervezési feltételeket a rentabilitás elve szabta meg. A termelést nagyjából függetlenítették azoktól a tényezőktől, melyek a mezőgazdasági termelésnél hátrányt jelentenek. Az iparban egymásmellé állíthatók a gyártási folyamatok és az egészet összefogó üzem központi irányítása a legtökéletesebb mechanizmust biztosíthatja. A gyár különben is egy-egy iparcikk termelésére rendezkedik be: a mezőgazdaság több termelési ág organikus kapcsolatát teremti meg s így az üzemszervezés és az irányítás sokkal bonyolultabb. Hosszú kísérletezések után végre mégis csak sikerült kialakítani azt a mezőgazdasági üzemformát, amelyről ha még nem mondhatjuk is el, hogy tökéletes, de az adottságok határára belül célszerű és fejlődésre képes.

A magyar szóhasználat birtok-nak jelöli meg a mezőgazdasági termelés kisebb vagy nagyobb egységét. Az újabb elnevezés az üzem. Nem véletlen ez az elnevezésbeli különbség. A birtok a személyhez kapcsolódó tulajdonjog, ami örökléssel vagy pedig elajándékozással, illetve adás-vétellel változik meg. Akár egyik, akár másik vagy a harmadik eset áll fenn, a tulajdonos legtöbbször nem a racionális közgazdasági elvek szerint rendezkedik be, hanem hagyományoktól terhelt, környezetének terrorjával küszködve termel. A nagybirtok többé-kevésbé kivételt jelent e szabály alól, de a kisbirtok a korszerűtlen gazdálkodás minden átkát nyögi. A birtok tulajdonképpen ma már a szakkörök előtt úgy szerepel, mint a korszerűtlen termelési egység, amely ismeretlen tényezőkkel termel, számtartási könyveket nem vezet, a termelési költségekkel nincs tisztában, anyagát, a földet összetételében nem ismeri, ki van szolgáltatva a természetnek és a véletlenek sora szabja meg eredményeit. Ezzel szemben az üzem a korszerű termelési egység. Kalkulál, a legújabb természettudományi felfedezéseket alkalmazza, a költséges üzemágakat kikapcsolja s a természettől amennyire lehet, függetleníti magát: hagyományok és a tudatlanság terrorja nem akadályozzák. Az új magyar agrárpolitika legnagyobb feladata majd az lesz, hogy a birtokokat üzemekké szervezze.

A korszerű mezőgazdasági termelés géppel történik. Gépek nélkül nem lehet annyit produkálni, hogy az emberiség szükségletei kielégítenek. Az ipari termelés gépesítése szédítő arányokban megy végbe. A gőzgép feltalálásától az első világháború kitöréséig tízmilliárd ember munkaerejét produkáló gép állt a termelés szolgálatába, az utolsó két évtizedben a gépi munkaerő megkétszereződött s ma már húszmilliárd ember munkaerejét végző gépek dolgoznak az egész világon. Magyarországon is hasonló a fejlődés. 1921-ben 826.000 lóerő, 1936-ban már 1,633.000 lóerő termelt. A gépi erő mellett mind nagyobb népi erőt is hódít el az ipar s közismert, hogy a nyugati államok lakosságának hetvennyolcvan százaléka az iparban vagy kapcsolt részeiben foglalatoskodik. Nálunk is felismerhető ez a folyamat, a falusi lakosság behúzódik a városokba és iparunk olyan biztatón fejlődik, hogy minden reményünk meg van arra, hogy lassan iparosállam leszünk. A húszas évek elején a magyar gyáripár 12 millió ember fizikai erejét teljesítő gépekkel rendelkezett, a harmincas évek közepén már 24 millió ember munkaerejét adták a gépek. Mezőgazdaságunk szomorúan lemaradt. A húszas években tízmillió, a harmincas évek közepén pedig csupán tizenkétfélmillió ember munkáját elvégző gépekkel termelt. Míg a harmincas évek közepén egy ipari munkást 90 ember erejét teljesítő gép segítette, addig a mezőgazdaságban egy embert csak 6 ember erejű gép segít. (Adorján János adata.) Ez az

aránytalanság terméseredményeinken, a 6—8 mázszás átlagterméseken meg is látszik. Gépesíteni kell a magyar mezőgazdasági termelést, hogy felszabaduljunk a patriarchális kötöttségek alól és teljes emberré emeljük a magyar parasztot.

A mezőgazdasági üzem a gépesítéssel kapta a nehezen kialakult, jellegzetes mai formáját. Azok az államok, amelyeket politikai vagy gazdasági okok kényszerítettek arra, hogy egész mezőgazdasági termelésüket és agráréletformájukat megváltoztassák, Amerika és Szovjet-országnak, a sablonosan-mechanikusan végezhető mezőgazdasági munkákat elválasztották az intenzív termelési ágaktól és így a mezőgazdasági üzem két körre, a belső és a külső üzemkörre határolódott el. A külső üzemkör a falu vagy a gazdaság határa, ahol gépek beállításával a szántástól a betakarításig mindent mechanikusan végeznek. A külső üzemterületen az emberi és az állati munkának már nincs szerepe, vagy csak annyi van, — az embernek! — amennyi a gépek beállításához és karbantartásához, kezeléséhez, vezetéséhez szükséges. A különlegesen szerkesztett gépek a legtökéletesebb munkát végzik s lassan a termelésnek teljes egészében ipari jellegűt kölcsönöznek. Gabonafélék, kapások, ipari növények és takarmányfélék termelésére szorítkozik a külső üzemkör, a belső üzemkör pedig feldolgozza vagy közvetve értékesíti a kint termelteteket.

A belső üzemkör legfőbb feladata az állattenyésztés, a gyümölcs- és zöldségtermelés. Itt már nem lehet sablonosan végezni a különböző munkákat, gépekre itt is szükség van, de az emberi munka megtartja elsőbbségét, kvalifikációját. A belső üzemkör nagyon intenzíven termel s individuális terület marad a birtokos vagy a birtokosok számára. Az új mezőgazdasági termelésnek ugyanis a legelső feltétele a nagyüzemi keret. A gépek jövedelmezőségét csak úgy lehet biztosítani, ha munkaképességüket teljesen kihasználhatják és ehhez szükséges a kisebb gazdaságok összevonása nagyobb egységekké. Észak-Amerika farmerjei részvénytársaságokat vagy nagy mezőgazdasági bérleteket alakítottak. A külső terület egységes művelés alá esik, a belső üzemkör magántulajdon. A szovjetalkotmány is a birtokok kollektivizálása után kénytelen volt minden parasztnak egy hektárnyi magánterületet engedélyezni, az amerikai farmer a háza körül néhány hektárt szintén magánkezelésben tart meg. Az üzemeknek ez a kettéválása megfelel a mezőgazdasági termelés minden követelményeinek s egyúttal kielégíti a politikai vagy birtoklási igényeket is.

A háborús konjunktúra a magyar mezőgazdaságot is összehozta a gépekkel. 1935-ben kereken 7.000 traktort és 18.000 cséplőgépet írtak össze a trianoni országban. Bevonulásokkal és a városbaözönléssel munkás-kéz nélkül maradt a mezőgazdaság és a gazdák kénytelenek voltak a nagybirtokokat utánozni: hamarosan megbarátkoztak a gépi termeléssel. A huszonnyolcas évek nagy konjunktúrája már megismertette a falut a traktorokkal. Akkor az volt a baj, hogy a 30—50 holdakon nem lehetett kihasználni a traktorok munkaképességét, az év nagy részében a fészerekben rozsdásodtak és a gazdáikat felesleges adósságokba verték. Azok az öntudatos, tanult parasztok, akik mostanában traktorokat vásárolnak, összeállnak, géptartó szövetkezeteket alapítanak s közösen használják a legnélkülönbetlenebb művelési eszközöket. A földművelésügyi kormányzat is elősegíti a géptartó szövetkezetek alakulását s ezzel a felismeréssel a magyar parasztság megtette az első lépést az új üzemi gazdálkodás felé. Elkerülhetetlen nálunk is, hogy az üzemeket ketté ne válasszuk. Ahogy a magyar ipar nagyon okosan mindig elfogadta és alkalmazta az ipari termelésben jelentkező változásokat, újításokat, ugyanúgy a magyar mezőgazdaságnak is lépést kell tartani a külfölddel s ha mi nem vállalkozhatunk is kísérletezésekre, mert ahhoz szegények vagyunk, legalább az eredményeket fogadjuk el és politikai okokból ne tiltakozzunk a művelési és szervezési technikának, forradalmi újításai ellen. A magyar nép egyéniségének megfelelően a külső üzemterületet szövetkezetiileg kell megszervezni s lehetőleg 1000—1500

holdas egységekbe kell összefogni a kisebb gazdaságokat, így jobban kihasználhatják a gépeket és eredményesebben termelhetnek, a belső üzemi körben, a saját portájukon: gazdasági udvarokban, kertjükben, gyümölcsösükben, szőlőjükben továbbra is egyénileg gazdálkodhatnak, baromfiakat egyénileg tarthatják, sertéseiket, marháikat, lovaikat is egyénileg nevelhetik, persze szakképzettségük állandó fokozásával, tudásuk és ismereteik bővítésével. Nem idegen ez a gondolat a magyar nép előtt, hiszen a jobbágyidőkben csak a belsőség, az egy holdnyi birtokok volt állandó használata a jobbágyoknak, tulajdonképpen telke a szokásos évenkénti nyilazással a határnak mindig más és más részére került. Ez a birtoklási rendszer mélyebben belenyúlt a magánjogi érdekekbe, mint a szövetkező* -tilig megszervezett határ, ahol mind az új, mind a régi birtokosok telek-könyvileg biztosíthatják tulajdonukat, csupán a művelés érdekében szövetkeznek.

Hátra volna még arra az esetleg fölmerülő kérdésre felelni, hogy mi lesz akkor, ha a gépek akadálytalanul bevonulnak a magyar mezőgazdaságba és az ipar is visszaadja a konjunktúrával megnövekedett emberanyagát a falunak s a faluban is ott vannak téli időn a foglalkozás-nélküliek? Erre csak azt felelhetjük, hogy a patriarchális munkáltatás csődjét magunk előtt láthatjuk, amikor a cseléd szabad bér munkás, a szabad bér munkás még városi dolgozó akar lenni, nem is fogadhatjuk el a hajnaltól késő estig tartó munkanapokat, csökkenteni kell a munkaidőt s a termelési költségek céltudatos leszorításával olcsóbbá kell tenni a megélhetést. Így mindenkinek lesz helye ebben az országban. A külső üzemi kör gépekkel csak annyi gabonát termeljen, amennyi az ország kenyérszükségletét fedezi, a felszabaduló területeken több takarmányt, kapást és ipari növényt vessünk, a belső üzemi körben pedig a nyugateurópai ipar-vidéknek kalóriát és vitamint produkáljunk. Persze ma még nehéz konkrét tervek készíteni, mert hiszen nem tudjuk, mivel számolhatunk, minek nézünk elébe, ebben a rövid áttekintésben inkább csak érzékeltetni akartuk a problémákat és elő akarjuk készíteni a vezetőket és a vezetetteket az esetleges nehézségekre és lehetőségekre.

KOVÁCS IMRE